

Федорак В.Ф.,
методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної та історичної галузей
і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: v_fedorak@ukr.net

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІСТОРІЇ, ПРАВознавства,
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 2023/2024 Н.Р.**

У 2023-2024 навчальному році Нова українська школа завершує адаптаційний цикл, переходячи до вивчення освітніх дисциплін громадянської та історичної освітньої галузі у 6 класі. Паралельно освітні заклади, що визначені як пілотні для апробації навчально-методичного комплексу НУШ, переходять до його пілотування у 7 класі.

Пріоритети нашої роботи, серед яких збереження життя і здоров'я учнів та їхній усебічний розвиток, формування у здобувачів освіти рис відповідального громадянина зі сформованими життєвими компетентностями, ціннісними установками, прописані у тексті Закону України «Про повну загальну середню освіту», Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2020 №898 [1;2].

В умовах інформаційної війни проти України зростаюче значення має також і здатність молодого покоління до інформаційної гігієни та уміння дивитися на світ власними очима, а не через накинута ким-небудь окуляри (медіаграмотність), та діяти через призму питомих українських інтересів. Наразі таким загальноукраїнським інтересом є наближення перемоги над ворогом.

Нова українська школа (5-6 класи) працюватиме за обраними модельними програмами. Перелік затверджених до використання МОН України модельних навчальних програм громадянської та історичної навчальної галузі налічує 13 позицій. Він розміщений на сайті МОН України [3].

Нагадуємо, що розроблені на базі модельної програми освітня програма закладу і навчальна програма з предмета – це обов'язковий для виконання документ для учителя, тому необхідно ретельно

опрацювати пояснювальні записки до кожної із програм. Адже саме у них сформульовані мета, завдання, змістові лінії, структура і найголовніше – структуровано викладений компетентнісний потенціал навчальної дисципліни в усій його ієрархії та розкриті ресурси і способи його формування.

Освітній заклад в рамках базової школи може обирати інший варіант модельної навчальної програми з освітнього предмета.

Стосовно навчально-методичного комплексу, то його ядром завжди був, є і в доступному для огляду майбутньому залишиться підручник. Маємо обґрунтовані очікування на покращення у 2023/2024 навчальному році ситуації і на цьому напрямку. Підсумки вибору підручників для 6 класу Нової української школи підтверджують загальнодержавний тренд по закріпленню лідируючих позицій авторських колективів та відсів аутсайдерів. Це авторські колективи модельних навчальних програм курсів «Досліджуємо історію і суспільство» Пометун О.І., Ремех Т.О., курсів «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» Щупак І.Я. Власова Н.С та ін. і Кафтан М.В., Костюк І.А. Новікова К.О. Явний фаворит серед прихильників курсу «Історія України. Всесвітня історія. Підручник для 6 класу» – авторський колектив Щупак І.Я. Бурлака О.В. та ін.

З текстами підручників для 5-6 класів НУШ можна ознайомитися на сайтах ІМЗО та видавництва, зокрема у навчально-методичній скарбниці НУШ. Громадянська та історична галузь [4]. Крім того у цій же скарбниці наведений перелік й інших складових НМК: календарно-тематичне планування, таблиці, електронні додатки, аудіо та відеофайли тощо. Не треба забувати, що невід'ємною складовою навчально-методичного комплексу є атласи і карти.

Стосовно вивчення історії в 7-11 класах, то для цих класів, то зберігають чинність програми курсів з історії України та всесвітньої історії, затверджені МОН України у 2022 році (наказ МОН України №898 від 03 серпня 2022 р.) із внесеними змінами та доповненнями.

Програми всіх курсів з історії зброшуровані і видані. На сайті МОН України оприлюднено їхня електронна версія [5].

Ще раз зафіксуємо позицію, що пріоритетним напрямом змін у змісті програм з історії є подальша деколонізація, декомунізація і дерусифікація українського освітнього та інфомедійного простору загалом, акцентування уваги на регіоналістику, зокрема кримсько-татарський фактор, та мотиви соборності України, формування в учнів мотивації та здатності захищати рідну землю, спираючись на знання історії.

Помітне місце у змісті програми, особливо історії ХХ-ХХІ ст. відведено і питанням **виховання української національної пам'яті** як основи української національної ідентичності (геноцидні практики тоталітарних властей, формування українського пантеону, використання українського національного історичного календаря тощо). Це і є реалізація політики декомунізації, прописаної у відповідних Законах про декомунізацію[6],[7],[8],[9]. Ці питання знаходяться в епіцентрі змін у змісті підручників з історії для Нової української школи, вони активно обговорюються і в публічному інформаційному просторі, зокрема у циклі вебінарів з учителями історії, які зініціював і провів Український інститут дослідження Голокосту «Ткума» [10].

Дружні поради щодо наповнення науково-методичного кейсу учителя історії

Джерелом важливої інформації для професійного розвитку учителя є сайт Українського інституту національної пам'яті, команда якого пропонує освітянам цілий ряд цікавих проєктів із малодосліджених сторінок нашої історії [11].

З цікавими напрацюваннями передових учителів у процесі викладання громадянської освіти, історії, правознавства можна ознайомитися і на сайті Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» [12].

Багато інформації для власного професійного розвитку може отримати учитель історії також і з публікацій В.В'ятровича [13]. Важко уявити сучасний науково-методичний кейс учителя історії і без наявності в ньому робіт таких відомих істориків і публічних інтелектуалів, як Ярослав Грицак [14], Іван Патриляк [15], Сергій Плохій [16], Тімоті Снайдер [17], які суттєво розширюють горизонти наукового пізнання минулого.

Стосовно того, **як** викладати історію в умовах війни, то назагал відповідь на таке питання може бути одна – це насамперед **дотримання вимог нормативної бази**. Крім того, варто дослухатися і до таких порад, як використання на уроках компетентнісного потенціалу підручника; творчий підхід до справи та пошук власного творчого почерку; доречне практикування інтерактивних методик навчання; переведення (у разі необхідності) навчання у цифровий формат або використання його елементів у режимі змішаного навчання; виконання учнівських проєктів; контроль і об'єктивне оцінювання роботи кожного учня, особливо у класах Нової української школи. Щодо оцінювання, то тут варто знайти консенсус з колегами і напрацювати єдині вимоги.

Неможливий сучасний освітній процес і без задіяння онлайн-інструментарію та відкритих інформаційних ресурсів, як от:

- **Застосунки і Google-додатки:**

Zoom: <https://zoom.us/>

Google Meet: <https://meet.google.com/>

Google Classroom: <https://classroom.google.com/>

- **Онлайн-дошки:**

Padlet: <https://uk.padlet.com/>

Jamboard: <https://jamboard.google.com/>

- **Youtube-канали:**

МОН України: <https://www.youtube.com/c/MONUKRAINE>

Інституту модернізації змісту освіти:

<https://www.youtube.com/channel/UCb99utEiwpGkESp19mxAfdg>

- **Освітні платформи:**

Всеукраїнська школа онлайн:

<https://www.youtube.com/channel/UCqSeppXKUO6x8FSCWiMD1zA/featured>

Навчальна платформа learningapps. Категорія «Історія»:
<https://learningapps.org/index.php?category=9&s=>

EdEra: [EdEra – студія онлайн-освіти \(ed-era.com\)](http://ed-era.com) (курси з історії та правознавства)

Prometheus: <https://prometheus.org.ua/> (різноманітні курси для особистісного розвитку)

Освіторія: <https://osvitoria.media/>

- **Електронні бібліотеки**

Електронна бібліотека ДІАСПОРИАНА. Історія:

<https://diasporiana.org.ua/category/istoriya/>

Електронна бібліотека Інституту історії НАН України:

<https://cutt.ly/9wphiZNT>.

Сайт Національного музею Голодомору-геноциду:

<https://holodomormuseum.org.ua/>

Сайт НРЕС (Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору): <https://www.holodomor-hrec.com/>

З методичної точки зору, головна зміна, для якої готується шкільна історична освіта, – це перехід від лінійного принципу подачі матеріалу паралельних курсів вітчизняної та світової історії до вивчення єдиного інтегрованого курсу історії на основі прийнятого у демократичному світі концентричного підходу.

Одним із ключових напрямів діяльності вчителя історії у школі та поза її межами є і **пошукова, історико-краєзнавча робота**. Адже

вона несе в собі величезний потенціал громадянського виховання та формування у школярів української національної ідентичності.

І її епіцентром у школі має бути сучасний **кабінет історії**. Нинішня ситуація створила унікальні умови для дослідження нами коріння своєї ідентичності, пізнання свого старого, і творення і пошанування нового українського пантеону національних героїв. Змішаний формат навчання дозволяє нам ширше використовувати у роботі з учнями екскурсії як наживо, так і в онлайн-форматі, проводити пошукові дослідницькі експедиції, активно долучатися до проєктів зі створення шкільних музеїв, писати літопис допомоги фронту, допомагати волонтерам свого освітнього закладу і населеного пункту наближати перемогу.

Тенденція внутрішнього звільнення від тоталітарного панциру закріплюється також у змінах навчальної програми курсу «Основи правознавства» [18]. Для України як воюючої держави, особливої уваги заслуговує імплементація до навчальних програм освітніх закладів спецкурсу **«Досліджуючи міжнародне гуманітарне право»** у старшій ланці школи. МГП як комплекс правових норм, спрямоване на захист жертв міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів, має свій, особливий термінологічний апарат, як то комбатант, цивільна особа, військовий та цивільний об'єкт, військовополонений, окупована територія, евакуація, переміщені особи, воєнні злочини та кримінальна відповідальність за них тощо, і суттєво розширює кругозір як дорослих, так і підлітків. Фактично йдеться про ознайомлення учнівського контингенту як майбутнього мобілізаційного ресурсу держави з правилами ведення війни та виживання в зоні бойових дій.

У буденному житті підліток повинен не тільки знати, але й уміти скористатися правовими механізмами захисту прав людини.

При **викладанні інтегрованого курсу «Громадянська освіта»** [19] варто звертати особливу увагу на формування в учнів медіаграмотності. Оскільки йдеться про вміння учнів та учителів розрізняти спроби ворожої пропаганди медійного проникнення у нашу підсвідомість та недопустимість легковажного поширення учнями у відкритому інформаційному просторі різного роду символіки рашизму чи терпіти їхню присутність у кабінеті історії чи іншому публічному просторі.

Перелік викликів і завдань, які ставить перед нами життя, можна продовжити, однак зараз головне – повна мобілізація сил і ресурсів для найскорішої і повної перемоги над ворогом.

Список використаних джерел та літератури

1. Верховна Рада України. Офіційний портал. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
2. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України Постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2020 року №898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
3. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.
4. Інститут модернізації змісту освіти. Офіційний сайт. Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи. Громадянська та історична освітня галузь. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=7959224715.
5. Міністерство освіти і науки. Офіційний сайт. Всесвітня історія. Історія України. 6-11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf>.
6. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>.
7. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>.
8. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150316>.
9. Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150315?an=1>.
10. Сайт Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума». URL: <https://tkuma.dp.ua/ua/>.
11. Сайт Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/>.

12. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба». Офіційний сайт. URL: <https://ww2.novadoba.org.ua/>.

13. В'ятрович В. Нотатки з «кухні переписування історії». Київ : Наш Формат, 2022. 528 с.; За лаштунками «Волині-43». Невідома польсько-українська війна та ін.; Історія з грифом «секретно».

14. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України: Київ : Портал, 2021. 432 с.; Подкасти Ярослава Грицака: URL <https://www.youtube.com/playlist?list=PLpXNW3lwgte8h2eIBMo-X2zhnh5HwKHGo>; <https://www.youtube.com/@HistoryShchupak>.

15. Патриляк І. Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939-1960 роках. Харків : КСД, 2015. 512 с.; Визвольна боротьба ОУН й УПА (1939-1960 рр.). Монографія. Київ : ВД «АДЕФ-Україна», 2020. 712 с.

16. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. 2-е вид. Харків : КСД, 2018, 496 с.; Ядерне безумство. Історія Карибської кризи. Харків : КСД, 2022. 368 с.; Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. 512 с.; Ялта: ціна миру. Харків : КСД, 2019. 416 с.; Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи. Харків : КСД. 396 с.; Убивство у Мюнхені. По червоному сліду. Харків : КСД, 2017. 512 с.

17. Снайдер Тімоті. Чорна земля. Голокост як історія і застереження. Київ : Медуза, 2017. 394 с.; Перетворення націй. Польща. Україна. Литва. Білорусь. Київ : Дух і літера, 2014; Лекції з історії України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OZlgAYG0uec>.

18. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для освітніх закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>.

19. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Громадянська освіта (Інтегрований курс) 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>.